

Ekonomické konflikty ako nový prvok politických vzťahov medzi Bieloruskom a Ruskom

Pavel Usov | 24. august 2009

Obchodné vojny a diplomatické konflikty sa stali jednými z najdôležitejších prvkov novej paradigmy rusko-bieloruských vzťahov. Nehľadiac na všadeprítomné a neustále vzájomné ubezpečovania o večnej láske a priateľstve medzi Moskvou a Minskom, „bratia“ si permanentne pripravujú nepríjemné prekvapenia.

Bielorusko čoraz častejšie prejavuje zdržanlivosť a nechť podporovať Rusko v otázkach zahraničnej politiky, ktoré sú preň dôležité. Ba čo viac, vyhlasuje, že má vlastné zahraničnopolitické priority.

Napriek tomu, že Aleksandr Lukašenko sa k Rusku „otáča“ zaujímavou časťou tela, naďalej s nadšením hovorí o vernosti „staršiemu bratovi“: „Nemáme čo skrývať. Sme absolútne úprimní vo svojej politike vo vzťahu k Rusku.“ (1) Na druhej strane Moskvu už ubezpečenia Minska neuspokojujú a úkroky smerom k Západu dráždia, čo vedie k nedvojzmyselným hospodárskym sankciám, ktorých účelom je korigovať správanie spupného suseda.

Celkovo vzájomné vzťahy medzi Bieloruskom a Ruskou federáciou v poslednej dobe pripomínajú domáce rodinné scény, v ktorých Lukašenko a Bielorusko hrajú rolu neposlušného chlapca a Rusko s Kremľom – prísneho a bdelého rodiča. Tento rodič sa každý deň vykloní z okna vysokého doma a na plné hrdlo kričí: „Saša, nehraj sa s Javierom a Manuelom, sú to zlí chlapci a navedú ťa na zlé.“ Pokiaľ neposlušný Saša nepočúva výhrady rodiča, čaká ho prísny trest. V lepšom prípade ho postavia do kúta, v horšom prípade „mu zakážu sladkosti“ a zbijú ho.

Nech vedenie Ruskej federácie hovorí čokoľvek o tom, že nemá zámer obmedzovať suverenitu bývalých zväzových republík, v žiadnom prípade si však neželá, aby tieto republiky utiekli z jeho dvora.

Zároveň Saša už dávno vyrástol a chce samostatne rozhodovať o tom, s kým a kde sa môže hrať. Noví ľudia ho lákajú na cukríky zo zámoria a „zákusky.“ Preto sa konflikty medzi Bieloruskom a Ruskom stali už bežným javom a nevyvolávajú prekvapenie. Rusko pritom začalo namiesto „cukríka“ čoraz viac využívať „bič.“

Len v rokoch 2004 – 2009 Bielorusko prežilo štyri obchodné vojny, ktoré mali dostať Minsk na kolena a donútiť ho hrať podľa pravidiel, diktovaných Moskvou. Ide o dve plynárenské vojny v roku 2004 a v rokoch 2006 – 2007, „cukrovú“ vojnu v roku 2007 a v súčasnosti to bola „mliečna vojna.“ Treba povedať, že pre Bielorusko mlieko predstavuje strategicky dôležitú komoditu, podobne ako víno pre Gruzínsko. Bielorusko produkuje ročne približne 6 mil. ton mlieka, z ktorých 4 mil. dodáva do Ruska. Celkový príjem z exportu mlieka dosahuje približne 1 mld. USD. Preto by bolo naivným predpokladať, že zákaz dovozu mliečnych výrobkov do Ruska bolo technickým a nie politickým rozhodnutím.

V zásade kroky Ruska sú logické a opodstatnené. Bielorusko dostatočne dlhý čas počas svojej existencie ako nezávislý štát predstavovala určité geopolitické pokračovanie Ruska a nemala vlastnú geostrategickú pozíciu. Bielorusko sa aktívne podieľalo na vytvorení Zväzového štátu, ktorý sa pre Moskvu stal výhodným nástrojom na udržanie Bieloruska vo sfére svojho vplyvu. Prirodzene, že v súčasnosti mimoriadne negatívne reaguje na pokusy Minska realizovať skutočne nezávislú zahraničnú politiku.

Preto príčina súčasných konfliktov spočíva nielen v imperiálnych ambíciách Ruskej federácie, ale aj v nezodpovednosti bieloruskej politickej elity, ktorá od roku 1994 do roku 2001 realizovala protinárodnú zahraničnú politiku a zo štátnej suverenity urobila rukojemníka chorobných ambícií. Až keď bývalý ruský prezident Vladimir Putin „oddelil muchy a rezne“ a zdôraznil, že Bielorusko nie je subjektom geopolitických vzťahov, ale iba objektom ruských strategických záujmov, sa situácia začala meniť.

Bieloruský režim si naraz spomenul, že Bielorusko je suverénnou republikou a že s takouto „suverenitou sa neobchoduje.“ V čo najkratšom čase boli sformulované geopolitické priority štátu, ktorých podstatou je rešpektovanie jedinečnosti Bieloruska ako osobitného štátneho a dokonca aj civilizačného útvaru, rozprestierajúceho sa v priestore „medzi Európou a Ruskom.“

Tak sa paradoxne geopolitická subjektivita a štátne povedomie vládnucej elity začali formovať vďaka Rusku, jeho imperiálnym ambíciám a snahe získať neobmedzenú moc v postsovietskom priestore.

Nebyť „geopolitického šoku“, do ktorého Rusko dostalo bieloruských predstaviteľov, krajina by naďalej zostávala v tieni Ruska, kultúrne, ekonomicky a politicky by sa vťahovala do jeho nekonečných priestorov. Keby kremľskí politici mali dostatok trpezlivosti, v priebehu niekoľkých desaťročí by sa realizovala absorpcia Bieloruska pokojnou a nenápadnou formou. Záujem Ruska vládnuť tu a teraz, plne kontrolovať a ovládať politické procesy vo vnútri bývalých zväzových republík, otriasli vedomím bieloruských elít a vyľakali Lukašenka viac, než pokusy o demokratizáciu Bieloruska zo strany Západu.

Je evidentným, že bez radikálnej zmeny vektora geopolitických orientácií a odpútania sa od imperiálno-oligarchického Ruska, ktorá môže niekoľkokrát Bielorusko kúpiť a prežiť, sa Lukašenkov režim neudrží.

V priebehu rokov 2008 – 2009 sa najvýraznejšie prejavili „nezávislé pozície“ bieloruského vedenia pri riešení troch problémov:

- uznania nezávislosti Abcházska a Južného Osetska;
- ďalšieho vývoja Zväzového štátu;
- rozvíjania vzťahov s Európskou úniou.

Otázka uznania Južného Osetska a Abcházska predstavuje kľúčový moment nielen v dialógu medzi Bieloruskom a Ruskom, ale aj medzi Bieloruskom a EÚ, resp. Západom.

Po prvé, uznanie uvedených republík zo strany Bieloruska povedie k plnej likvidácii jeho geopolitickej subjektivity, t. j. znamenalo by to návrat Bieloruska do pozície prívesku Ruskej federácie. V tom prípade Západ by stratil akýkoľvek záujem o Bieloruska, keďže jeho geostrategická a teda aj politická závislosť od Kremľa by sa stala evidentnou. Západ má o Bielorusko záujem dovtedy, kým si udržiava geopolitickú samostatnosť. Neuznanie Abcházska a Južného Osetska v súčasnosti predstavuje prejav tejto samostatnosti.

Po druhé, uznanie kaukazských republík by znova otvorilo proces praktického fungovania a konsolidácie zväzového štátu, čo by pre Bielorusko znamenalo definitívnu stratu štátnej suverenity. Tento moment viacnásobne zdôrazňujú ruskí analytici, lojálni Kremľu: „V súvislosti s objavením sa na politickej mape nových nezávislých štátov Južného Osetska a Abcházska, ktoré sa tešia politickej podpore aj v Minsku, je na mieste zaradiť na program dňa otázku ich vstupu do Zväzového štátu. Tak by bolo možné otvoriť cestu k vytvoreniu

skutočného eurázijského zoskupenia, ktoré sa stane atraktívnym nielen pre nezávislé štáty SNŠ, ale aj pre iné štáty na eurázijskom kontinente.“ (2)

Nepochybne tlak Ruska na Bielorusko s cieľom dosiahnuť plnú geopolitickú podriadenosť republiky, bude iba narastať. V podmienkach globálnej ekonomickej krízy bieloruská ekonomika, orientovaná na Rusko, sa dostáva do ešte zraniteľnejšieho postavenia v dôsledku ruských sankcií. To v Moskve veľmi dobre chápu. Rusko je pripravené začať s Bieloruskom obchodnú vojnu až do vyčerpania, plne obmedziť bieloruský export a navyše začať z krajiny vypovedávať bieloruských gastarbeiterov, ako sa to dialo vo vzťahu ku Gruzínsku. Treba si uvedomiť, že v súčasnosti je počet nelegálne zamestnávaných Bielorusov v Rusku približne 50 až 100 tisíc. Návrat takéhoto množstva potenciálnych nezamestnaných do Bieloruska by mohol vyprovokovať vnútorné sociálne napätie. V podmienkach, keď prakticky neexistujú alternatívne trhy odbytu výroby a kanály finančných dotácií, tlak na bieloruskú ekonomiku zo strany Ruska by sa mohol stať osudným.

Aby sa podarilo aspoň čiastočne zminimalizovať politickú a ekonomickú hrozbu zo strany Ruska, bieloruský režim musí definitívne sformulovať svoje geopolitické priority. Problém spočíva v tom, že vládna elita sa aj v súčasnosti snaží o zachovanie pozície, ktorá je výhodná pre ňu samotnú. Jej podstata spočíva v komfortnej existencii medzi Západom a Východom, pričom Bielorusko by nemalo príliš vzdialiť Rusku, ale ani by sa nemalo príliš priblížiť Západu.

V podmienkach formovania novej Ruskej ríše je však existencia Bieloruska niekde medzi Západom a Východom jednoducho nemožná. Impériá netolerujú existenciu prázdnych priestorov. Tieto priestory musia v každom prípade niekomu patriť. A Rusko nepripúšťa ani úvahy o tom, že by územie Bieloruska patrilo ešte niekomu inému, ako jemu. Aby bola situácia jasná, Bielorusko musí jasne oznámiť, že nebude uznávať Abcházsko a Južné Osetsko, pretože je to v rozpore so zahraničnopolitickými prioritami krajiny. Takéto vyhlásenie podporí nadviazanie intenzívnejších ekonomických a politických vzťahov s EÚ, napr. zapojením Bieloruska do Európskej politiky susedstva.

Bielorusko takisto, nasledujúc príklad Ukrajiny, by malo iniciovať postupné sťahovanie sa z projektov (ako napr. Euroázijský hospodársky zväz, Organizácia dohody o kolektívnej bezpečnosti CSTO a predovšetkým z projektu Zväzového štátu), v ktorých zohráva dominantnú úlohu Rusko. Prakticky všetky tieto „zväzy“, „organizácie“ a „dohody“ majú

symbolický charakter a pre Bielorusko predstavujú bremeno minulosti, ktoré mu bráni posunúť sa dopredu. Zároveň Bielorusko musí rozvíjať alternatívne geopolitické a ekonomické projekty a budovať nové vzťahy s najbližšími susedmi. V prvom rade sa to týka Európskej únie.

Je potrebné zdôrazniť, že v poslednom období Bielorusko oživilo svoje ekonomické a politické vzťahy s Ukrajinou. Aj to svedčí o zmenách v geopolitickej situácii v regióne. Rusko predstavuje rovnakou mierou hrozbu pre obe postsovietske republiky. A tento faktor možno vnímať ako rozhodujúci vo vzťahoch uvedených štátov v súčasnosti. Ešte v roku 2006 Lukašenko tvrdil: „Stačí, ak sa Bielorusko a Ukrajina dohodnú, a konfigurácia ekonomických a politických vzťahov v tomto regióne sa zásadne zmení. Pre Bielorusov je to maximálne výhodné a ešte výhodnejšie je to pre Ukrajincov, pričom možnosti na to sú“. (3) Uviedol takisto: „Bielorusom a Ukrajincom sám Boh prikázal byť spolu: sme si veľmi blízki a podobní.“ (4) Zdá sa, že práve tlak zo strany Ruska prispieva k zblížovaniu Ukrajiny a Bieloruska.

Len v prvom polroku 2009 sa konali dve stretnutia prezidentov Ukrajiny a Bieloruska. Stretnutia sa udiali aj na úrovni premiérov a týkali sa celého radu kľúčových otázok. To všetko umožní hovoriť o začiatku novej etapy v ukrajinsko-bieloruských vzťahoch.

Spolupráca oboch štátov sa rozvíja v troch hlavných smeroch. V prvom rade sa týka sféry ekonomiky, energetiky a bezpečnosti. Hoci o definitívnej praktickej realizácii tejto spolupráce je ešte príliš skoro hovoriť, napriek tomu možno pozorovať celý rad zmien, hlavne v oblasti ekonomiky.

Za niekoľko posledných rokov sa Ukrajina z druhoradého obchodného partnera stala jedným z najdôležitejších obchodných partnerov Bieloruska popri Rusku a EÚ. V roku 2008 obchodné saldo medzi oboma krajinami predstavovalo vyše 5 mld. USD. Bolo to spôsobené predovšetkým snahou Bieloruska aktívne hľadať nové odbytiská pre svoju produkciu, pričom Ukrajina, predovšetkým v období pred vypuknutím krízy, bola perspektívnym trhom pre bieloruské produkty.

V súvislosti s politickými komponentmi bilaterálnych ukrajinsko-bieloruských vzťahov, 23. júla 2009 sa v Kyjeve uskutočnilo podpísanie trojstrannej dohody medzi Ukrajinou, Bieloruskom a Poľskom v oblasti bezpečnostnej spolupráce, ako aj v oblasti politickej,

ekonomickej, energetickej, environmentálnej a humanitárnej v rámci programu Východného partnerstva.

Napriek tomu v súčasnosti má Bielorusko z geopolitického hľadiska obmedzený manévrovací priestor existenciou Zväzového štátu s Ruskom. Na vytvorenie alebo pre účasť v alternatívnych geostrategických projektoch Bielorusko potrebuje vypovedať existenciu Zväzového štátu a skôr či neskôr bude musieť k tomuto kroku pristúpiť. Jednou z geopolitických alternatív by mohlo byť vytvorenie bielorusko-ukrajinskej geostrategickej aliancie, t.j. pozmenenej verzie baltsko-čiernomorského zväzu..

V súčasnosti teda hlavnou úlohou pre zahraničnú politiku Bieloruska je:

- Vypracovanie novej geopolitickej stratégie;
- Hľadanie nových geopolitických partnerov a posilnenie politických a ekonomických zväzkov s nimi;
- Geopolitické a ekonomické oslabenie vzťahov s Ruskom.

Iba v prípade aktívneho dištancovania sa od Ruska môže Bielorusko posilniť svoju suverenitu a zabrániť tak úplnému a nezvratnému pohlteniu zo strany svojho východného suseda. Dovolím si takisto vysloviť predpoklad, že to by sa mohlo stať prvým krokom k vnútro politickej demokratizácii v republike.

Poznámky:

(1) O zasedanii Vysshego Gossoveta Sojuznogo Gosudarstva Belarusi i Rossii.

<http://www.czech.beembassy.org/O-zasedanii-Vysshego-Gossoveta>

(2) Nebrenčín, S.: V processach konsolidacii postsovetskogo prostranstva i vozrozhdenija geopoliticheskoi znachimosti regiona osoboe mesto prinadlezhit Sojuznomu gosudarstvu.

<http://soyuz.by/ru/?guid=49184>

(3) <http://pda.lenta.ru/news/2006/11/23/union/>

(4) Lukashenko: belorusam i ukraincam sam Bog velel byt' vmeste.

http://naviny.by/rubrics/politic/2006/11/23/ic_news_112_262632/